

به نام خدا

مؤسسه فرهنگی هنری
دیباگران تهران

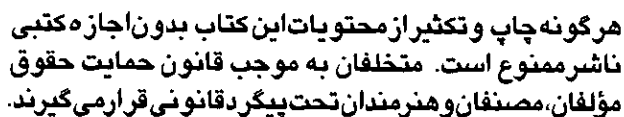
تعامل حقوق و فناوری اطلاعات

(با رویکرد تجارت الکترونیک)

مؤلفان

حمید دوست محمدیان

منصوره ملایی

مؤلفان: حمید دوست محمدیان - منصورہ ملایی

ناشر: مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مجتبیٰ فنی تهران

طرح روی جلد: مجتمع فنی تهران

چاپ: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی

نویت چاپ: اول

تاریخ نشر: تیر ماه ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰ ریال

سرشناسه: دوست محمدیان، حمید، ۱۳۵۶-

عنوان و نام پدیدآور: تعامل حقوق و فناوری اطلاعات (با رویکرد تجارت الکترونیک) /

مؤلفان حمید دوست محمدیان، منصورہ ملای۔

مشخصات نشر: تهران: مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهري: ۲۷۲ ص: مصور.

شماره: 978-600-124-267-0

وضعیت فهرست نویسی: قیفا

موضوع: باز گانه الكترونيكي

موضوع: یازدگانی الکترونیکی

موضوع: جرائم بازمانده

موضوع: حجاب کامپوٹری

موضوع: ملای، منصورہ، ۱۳۶۰۔

دوبنده، کنگه: ۱۳۹۲ ۷ ت ۹/۳۲/۴۵۴۸ HF

دومندى، دیومر: ۶۵۸/۸۷۲

شماره کتابشناسی: ۴۳۹-۳۱۷

شایک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۲۴-۲۶۷-۰

ISBN: 978-600-124-267-0

نشانی دفتر مرکزی: تهران، سعادت آباد، میدان کاج، خ سرو شرقی، روبه‌روی خ علامه، پلاک ۴۹

وب سائت: dibagaran.mft.info

صندوق یستی: ۱۴۳۳۵/۹۴۳

نشانی واحد فروش: تهران، میدان انقلاب، خ کارگر جنوبی، قبل از چهارراه لبافی‌نژاد، پلاک ۱۲۵۱

کد پستی: ۱۳۱۴۹۸۳۱۸۵

تلفن: ۲۲۰۸۵۱۱۱-۱۲

فروش اینترنتی: www.mftshop.com

یست الکترونیکی: bookmarket@mftmail.com

فهرست مطالب

محتوای این کتاب با برخی از دروس مهندسی فناوری اطلاعات دانشگاه جامع همپوشانی داشته و می‌تواند مورد استفاده دانش‌پژوهان رشته‌های مهندسی کامپیوتر، مدیریت، حقوق و دیگر علاقه‌مندان به حوزه‌های فناوری اطلاعات قرار گیرد.

- ۷ مقدمه ناشر
- ۸ مقدمه مؤلفان
- ۹ پیشگفتار

فصل اول : واژه‌نامه

- ۱۳ ۱-۱ فناوری اطلاعات
- ۱۴ ۱-۲ علم حقوق
- ۱۵ ۱-۳ حقوق فناوری اطلاعات
- ۱۵ ۱-۴ تجارت الکترونیکی
- ۱۶ ۱-۵ پول الکترونیکی
- ۱۶ ۱-۶ پرداخت الکترونیک
- ۱۶ ۱-۷ بانکداری الکترونیک
- ۱۶ ۱-۸ تبادل الکترونیکی داده‌ها
- ۱۷ ۱-۹ جرایم کامپیوتری
- ۱۷ ۱-۱۰ امضای دیجیتال
- ۱۷ ۱-۱۱ مرکز صدور گواهی دیجیتال

فصل دوم: اصول و مبانی علم حقوق

- ۱۹ ۲-۱ معانی حقوق
- ۲۰ ۲-۲ رابطه حقوق با سایر قواعد اجتماعی
- ۲۲ ۲-۳ شاخه‌های حقوق
- ۲۹ ۲-۴ منابع حقوق

فصل سوم: فناوری اطلاعات

- ۳-۱ مؤلفه‌های فناوری اطلاعات ۳۳
- ۳-۲ آشنایی با مفاهیم بنیادی فرایند فناوری اطلاعات و ارتباطات ۳۸
- ۳-۳ کاربردهای فناوری اطلاعات ۴۱

فصل چهارم: کسب و کار و تجارت

- ۴-۱ تعریف کسب و کار ۵۷
- ۴-۲ ویژگی‌های کسب و کار ۵۸
- ۴-۳ اهداف کسب و کار ۵۸
- ۴-۴ انواع کسب و کار ۵۸
- ۴-۵ فعالیت‌های کسب و کار ۶۵
- ۴-۶ تجارت چیست؟ ۶۷

فصل پنجم: کسب و کار و تجارت الکترونیک

- ۵-۱ تعریف تجارت الکترونیک ۷۱
- ۵-۲ تاریخچه تجارت الکترونیک ۷۴
- ۵-۳ چارچوب نظری تجارت الکترونیک ۷۶
- ۵-۴ برخی از روش‌های ایجاد یک تجارت الکترونیک ۷۸
- ۵-۵ انواع سایت‌های تجاری و خدماتی الکترونیکی ۸۱
- ۵-۶ معرفی انواع کارت‌های خرید و اعتباری ۸۲
- ۵-۷ بعضی از نیازهای تجارت الکترونیکی ۸۴
- ۵-۸ جایگاه تجارت الکترونیک در ایران ۸۵
- ۵-۹ منافع و مزایای تجارت الکترونیک ۸۵
- ۵-۱۰ موانع و چالش‌های تجارت الکترونیک در ایران ۸۸

فصل ششم: حقوق فناوری اطلاعات

- ۶-۱ قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای ۹۱
- ۶-۲ لایحه مجازات جرایم رایانه‌ای ۹۳
- ۶-۳ قانون جرایم رایانه‌ای ۱۱۱
- ۶-۴ لایحه آزادی اطلاعات ۱۲۴

۵-۶ مقررات و ضوابط شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای ۱۴۰

فصل هفتم: جرایم الکترونیکی

- ۱-۷ مقدمه ۱۴۹
- ۲-۷ تعریف جرایم الکترونیکی ۱۵۱
- ۳-۷ تاریخچه جرایم الکترونیکی ۱۵۳
- ۴-۷ جرم رایانه‌ای (اینترنتی) چیست؟ ۱۵۵
- ۵-۷ انواع جرایم رایانه‌ای ۱۵۶
- ۶-۷ تقسیم‌بندی کلی جرایم کامپیوتری ۱۵۸
- ۷-۷ جرایم اینترنتی از نظر نوع تأثیر ۱۷۱
- ۸-۷ لزوم وجود قانون جرایم رایانه‌ای (اینترنتی) ۱۷۵
- ۹-۷ سازمان‌های بین‌المللی فعال در زمینه جرایم الکترونیکی ۱۷۶
- ۱۰-۷ نمونه‌هایی از تحقیقات صورت گرفته راجع به جرایم اینترنتی ۱۷۷
- ۱۱-۷ آمار واقعی جرایم رایانه‌ای ۱۷۸
- ۱۲-۷ مردان، ۹۵ درصد متهمان فضای سایبر ۱۷۹
- ۱۳-۷ جرایم رایانه‌ای چگونه کشف می‌شوند؟ ۱۸۰
- ۱۴-۷ نحوه رسیدگی به جرایم رایانه‌ای ۱۸۰
- ۱۵-۷ گزارش بین‌المللی جرایم سایبر ۱۸۲

فصل هشتم: کاربرد فناوری اطلاعات در حقوق

- ۱-۸ ادله الکترونیک ۱۸۵
- ۲-۸ قوانین الکترونیک ۱۸۷
- ۳-۸ نظارت و بازرسی الکترونیک ۱۸۸
- ۴-۸ دادگاه الکترونیک ۱۹۱

فصل نهم: امضا و گواهی الکترونیکی

- ۱-۹ مفهوم امضا ۲۰۱
- ۲-۹ مروری بر گواهی دیجیتال ۲۰۸
- ۳-۹ گواهی SSL ۲۱۳

فصل دهم: حقوق تجارت الکترونیک

- ۱۰-۱ منابع حقوق تجارت الکترونیک ۲۱۷
- ۱۰-۲ تعریف قراردادهای الکترونیکی ۲۱۸
- ۱۰-۳ پرداخت الکترونیکی ۲۲۴
- ۱۰-۴ حقوق تجارت الکترونیک ۲۳۱
- ۱۰-۵ قانون تجارت الکترونیک ۲۳۸

فصل یازدهم: چالش‌ها و کاربردها

- ۱۱-۱ چالش‌ها و پیشنهادات ۲۵۵

فصل دوازدهم: نتیجه‌گیری و خلاصه

- ۱۲-۱ نتیجه‌گیری ۲۵۹
- ۱۲-۲ خلاصه ۲۶۷
- فهرست منابع ۲۶۹

خط مشی کیفیت انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران در عرضه کتاب ملی است که تواند

خواسته های بروز جامعه فرهنگی و علمی کشور را تا حد امکان پوشش دهد

حمد و سپاس ایزد منان را که با الطاف بیکران خود این توفیق را به ما ارزانی داشت تا بتوانیم در راه ارتقای دانش عمومی و فرهنگ این مرز و بوم در زمینه چاپ و نشر کتب علمی دانشگاهی، علوم پایه و به ویژه علوم کامپیوتر و انفورماتیک گام هایی هر چند کوچک برداشته و در انجام رسالتی که بر عهده داریم، مؤثر واقع شویم. گستردگی علوم و توسعه روزافزون آن، شرایطی را به وجود آورده که هر روز شاهد تحولات اساسی چشمگیری در سطح جهان هستیم. این گسترش و توسعه نیاز به منابع مختلف از جمله کتاب را به عنوان قدیمی ترین و راحت ترین راه دستیابی به اطلاعات و اطلاع رسانی، بیش از پیش روشن می نماید. در این راستا واحد انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران با همکاری جمعی از اساتید، مؤلفان، مترجمان، متخصصان، پژوهشگران، محققان و نیز پرسنل ورزیده و ماهر در زمینه امور نشر درصدد هستند تا با تلاش های مستمر خود برای رفع کمبودها و نیازهای موجود، منابعی پربار، معتبر و با کیفیت مناسب در اختیار علاقه مندان قرار دهند.

کتابی که در دست دارید با همت "جناب آقای حمید دوست محمدیان و سرکار خانم منصوره ملایی" و تلاش جمعی از همکاران انتشارات میسر گشته که شایسته است از یکایک این گرامیان تشکر و قدردانی کنیم.

ویرایش و صفحه آرایی کامپیوتری: مهسا کوراوی و معصومه گنجی پور

ویراستاری: فاطمه پورعبدل

طراح جلد: مینا دیده بان

ناظر چاپ: علیرضا گلشادی

در خاتمه ضمن سپاسگزاری از شما دانش پژوه گرامی درخواست می نماید با مراجعه به آدرس dibagaran.mft.info (ارتباط با مشتری) فرم نظرسنجی را برای کتابی که در دست دارید تکمیل و ارسال نموده، انتشارات دیباگران تهران را که جلب رضایت و وفاداری مشتریان را هدف خود می داند، یاری فرمایید.

امیدواریم همواره بهتر از گذشته خدمات و محصولات خود را تقدیم حضورتان نماییم.

مدیر انتشارات

مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران

publishing@mftmail.com

مقدمه مؤلفان

رشد روز افزون زندگی بشر در مسیر خود با عصر فناوری اطلاعات مواجه شده است و فناوری اطلاعات تمام فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و علمی بشر را تحت تأثیر خود قرار داده است و به طور بنیادین جوامع را دستخوش تغییر و تحول کرده است. علم حقوق نیز به عنوان شاخه‌ای از علوم اجتماعی که تنظیم روابط انسان‌ها را در چارچوب حیات جمعی به عهده دارد، عمیقاً تحت تأثیر انقلاب فناوری اطلاعات قرار گرفته است. بی‌شک در تصادم این رشته علمی که یکی سنتی و مربوط به واقعیات ملموس است و دیگری جدید و مربوط به فضای مجازی و اعتباری است، مسائل بی‌شمار پدیدار می‌گردند. مسائل جدیدی که این فناوری در ارتباط با شاخه‌های مختلف رشته حقوق مطرح کرده، منجر به شکل‌گیری رشته‌ای نسبتاً جدید از حقوق به نام حقوق فناوری اطلاعات شده است. منظور از حقوق فناوری اطلاعات مجموعه قواعد و مقرراتی است که در محیط فناوری اطلاعات به تنظیم و کنترل روابط اشخاص (حقیقی و حقوقی) می‌پردازد که نیازمند بررسی علمی علمای حقوق و علمای حوزه فناوری اطلاعات می‌باشد تا استفاده از این تکنولوژی جهت‌دار و سودمند واقع شود و آسیب‌های آن کنترل شود و به حداقل برسد. با توجه به پیشرفت تکنولوژی و اطلاعات، دنیای جدیدی به نام فضای سایبر وارد زندگی انسان شده است که مظاهری مانند تجارت الکترونیک، دادگاه الکترونیک، جرایم سایبری، زائیده این پدیده نوظهور می‌باشند، همچنین سرعت بخشی و تسهیل در امور و بی‌مرز بودن از ویژگی‌های این پدیده و جرم‌زا بودن هم از تبعات آن می‌باشد. بنابراین نیاز به یاری علم حقوق در کنترل و تحدید این رویکرد جدید، بس شدید و ضروری است.

کتاب حاضر در واقع پژوهشی بوده که توسط اینجانبان فراهم شده است و سعی بر آن شد تا با تصحیح و کامل کردن مطالب، آن را به صورت کتاب در اختیار خوانندگان گرامی قرار دهیم. بدیهی است نظرات و پیشنهادات اهل فن و خوانندگان عزیز همچون چراغی روشن نقایص و تاریکی‌های این اثر را روشن ساخته و آن را در مسیر تکامل قرار خواهد داد.

حمید دوست‌محمدیان

hdmohamadian@gmail.com

منصوره ملایی

M_molayi5769@yahoo.com

پیشگفتار

زمین در گردش بی‌وقفه خود شاهد تحولات شگرف و مداومی در زندگی بشر بوده است. بشر، این مخلوق بی‌نظیر پروردگار با استفاده از موهبت عقل همواره به دنبال کشف حقایق هستی و بهتر ساختن زندگی خویشتن روی کره زمین می‌باشد و علم، مطلوب همیشگی وی است.

عصر ارتباطات و اطلاعات حاصل این روند بی‌وقفه و رو به رشد است. عصری که گسترش فناوری تمام ابعاد زندگی را تحت تأثیر قرار داده، تسهیل می‌کند و سرعت می‌بخشد و از طرفی آسیب‌هایی را به بار می‌آورد.

علم حقوق که از علوم انسانی، نظری و اعتباری است با قواعد و اصول خاص خود برای تنظیم روابط زندگی انسان‌ها ضرورتی است که از دیرباز وجود داشته است و باید وجود داشته باشد تا بشر به همراه دستاوردهای خود بتواند در کنار هم نوع‌اش زندگی مسالمت‌آمیزی را تجربه کند. قواعد موجود در علم حقوق الزام‌آور و دارای ضمانت اجرا می‌باشد. حقوق، علم بایدها و نبایدهاست. قواعد و هنجارهایی که از جانب قانونگذار اعتبار و وضع شده‌اند باید مورد اطاعت قرار گیرند و عدم اطاعت از آن‌ها ضمانت اجرا به دنبال دارد ولی این قواعد و قوانین همه برای واقعیات ملموس و عینی موجود در زندگی و روابط انسان‌هاست در حالی که توسعه فناوری اطلاعات موجب شده است تا انسان‌ها در دو فضا زندگی کنند. دنیای واقعی و دنیای سایبر که مرزهای سیاسی و جغرافیایی را در هم شکسته و اعمالی که در آن انجام می‌شود هر چند واقعیت دارد ولی ملموس و قابل رؤیت نیستند. در واقع فضای سایبر، فضایی مجازی است که نمی‌توان واقعیت ورود آن به زندگی انسان‌ها را انکار نمود. پس برخورد دو حوزه علمی حقوق و فناوری اطلاعات ناگزیر می‌نماید.

تحدید روابط موجود در این فضای مجازی و تنظیم قوانین برای آن امری است دشوار و نیازمند همکاری علما و متخصصان هر دو حوزه می‌باشد تا تحت رویکرد جدیدی با عنوان حقوق فناوری اطلاعات به تعامل بنشینند و راهکارهایی ارائه نمایند در جهت بهره‌وری بهتر از مزیای فناوری اطلاعات و جلوگیری از آسیب‌ها و خطرات آن برای جامعه و ابناء بشر.

از مظاهر فناوری اطلاعات در زندگی امروز می‌توان به تجارت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، بانکداری الکترونیک، دولت الکترونیک و دادگاه الکترونیک اشاره نمود که با استفاده از ویژگی‌های مثبت فناوری اطلاعات شکل گرفته و در حال رشد و توسعه می‌باشند. این ویژگی‌ها شامل موارد زیر می‌شود:

۱- سرعت در انتقال اطلاعات با رها شدن از قید مکان و اتصال افراد در اقصی نقاط جهان

۲- کاهش شدید هزینه انجام تراکنش‌ها

۳- جستجوی سریع، آسان و هوشمند اطلاعات و دسترسی راحت به آن‌ها

۴- یاری مؤسسات و صاحبان مشاغل در انجام وظایف شغلی.

از آسیب‌هایی که زائیده این رشد تکنولوژی می‌باشد می‌توان سوء استفاده از فضای سایبر در غالب جرایم سایبری یا عناوین دیگری که هر چند جرم‌انگاری نشده‌اند ولی امنیت زندگی خصوصی و اجتماعی افراد را تهدید می‌کنند نام برد.

همانگونه که تأمین امنیت کشور در همه زمینه‌ها از وظایف دیرینه دولت می‌باشد با ایجاد فضای سایبر، تأمین امنیت این جهان هم از وظایف دولت است چرا که حیات سیاسی و اجتماعی هر کشوری با تکنولوژی و فناوری اطلاعات عجین شده است. به عنوان مثال ورود تجارت که از ارکان مهم اقتصاد هر کشوری است به این فضای مجازی ضرورت تأمین امنیت را در این فضا به وضوح نمایان ساخت. لازم به ذکر است که کشور ما در این زمینه رشد چندانی ندارد و گام‌های ابتدایی را برمی‌دارد.

هدف

تحقیق حاضر با روش کتابخانه‌ای گردآوری شده است و به بررسی کاربرد فناوری اطلاعات در حقوق و کاربرد حقوق در فناوری اطلاعات با رویکردی بر تجارت الکترونیک می‌پردازد. همچنین مصوبات و قوانین تنظیم شده در زمینه نمود فناوری اطلاعات در رشته‌های مختلف حقوق و چگونگی کنترل این رویکرد علمی توسط حقوق مورد کنکاش قرار می‌گیرد.

ساختار

مطالب این تحقیق در ۱۲ فصل تنظیم شده است:

فصل اول: در این فصل مروری داریم بر واژگان کلیدی و کلمات تخصصی تحقیق که توضیحی پیرامون آن‌ها آورده شده است.

فصل دوم: در این فصل مروری داریم بر تعاریفی در رابطه با حقوق و قانون، شاخه‌های حقوق، تاریخچه، فواید و اهداف آن،

فصل سوم: در این فصل به مروری بر فناوری اطلاعات، داده، اطلاعات، دانش، پارادایم فناوری اطلاعات، سیستم‌های اطلاعاتی، طرح جامع فناوری اطلاعات، کاربردهای فناوری اطلاعات و ... می‌پردازیم.

فصل چهارم: در این فصل تعاریفی از کسب و کار، تجارت و انواع آن بیان می‌شود.

فصل پنجم: در این فصل به تعاریفی از کسب و کار و تجارت الکترونیک پرداخته و انواع روش‌های ایجاد یک تجارت الکترونیک، معرفی انواع کارتهای خرید و اعتباری را بررسی می‌کنیم.

فصل ششم: در این فصل به مروری بر حقوق فناوری اطلاعات، حقوق پدیدآورنده نرم‌افزار، حقوق مالکیت فکری و معنوی، تاریخچه قانونی، دلایل وضع قوانین مالکیت معنوی، پیامدهای حمایت از مالکیت فکری، ادله الکترونیک و اهمیت آن، اسناد الکترونیکی و ... می‌پردازیم.

فصل هفتم: در این فصل تعاریفی از جرایم الکترونیکی، تاریخچه، انواع جرایم، نوع تأثیر جرایم، چگونگی کشف، نحوه رسیدگی به جرایم و ... را بیان می‌کنیم.

فصل هشتم: در این فصل به بیان کاربرد فناوری اطلاعات در دادرسی مدنی (دادگاه الکترونیکی)، چگونگی کشف هویت نویسنده ناشناس اینترنتی و طرح استفاده از انفورماتیک در حقوق می‌پردازیم.

فصل نهم: در این فصل به مفهوم امضا و امضای الکترونیک می‌پردازیم و مروری داریم بر گواهی دیجیتال و مراکز صدور آن.

فصل دهم: در این فصل به بیان منابع حقوق تجارت الکترونیک پرداخته و انواع قراردادهای الکترونیک و روش‌های پرداخت الکترونیک و قوانین تجارت الکترونیک مطرح می‌شود.

فصل یازدهم: در این فصل به بیان چالش‌ها حول موضوع مطرح شده پرداخته و راهکارهایی را ارائه می‌دهیم.

فصل دوازدهم: این فصل خلاصه و نتیجه‌گیری حول موضوع مطرح شده می‌باشد، همچنین به بیان پیشنهادات و بررسی آن می‌پردازیم.

واژگان کلیدی: فناوری اطلاعات، علم حقوق، حقوق فناوری اطلاعات، تجارت الکترونیک، جرایم سایبری، حقوق تجارت الکترونیک، فضای مجازی، امضای الکترونیک، گواهی دیجیتال.